

FORMULARZ KWERENDY INSTYTUCJI MUZEALNYCH

Projekt „Muzea w polskiej kulturze pamięci (do 1918 r.): wczesne instytucje muzealne wobec muzeologii cyfrowej”

finansowany ze środków Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w Ramach Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki 2015.

INFORMACJE OGÓLNE:

Lokalizacja: Miejscowość/ Region / Kraj

Arkadia k. Nieborowa /Mazowsze/Królestwo Polskie

Tytuł/pełna nazwa instytucji:

Arkadia - ogród sentymentalno-romantyczny Heleny z Przeździeckich Radziwiłłowej

Typ instytucji: muzeum publiczne, zbiory muzealne instytucji lub organizacji (biblioteka, towarzystwo naukowe), kolekcja prywatna

kolekcja prywatna

Opis instytucji/skrócony (wg wzoru: typ instytucji, charakter zbiorów):

Ogród krajobrazowo-romantyczny Arkadia k. Nieborowa tworzony był w latach 1778-1821 z inicjatywy Heleny z Przeździeckich Radziwiłłowej. Na terenie ogrodu znajdowały się m.in. wzniesiona w latach 1783-1785 1783 r. **Świątynia Diany**, gdzie w największej sali zw. Panteonem umieszczono kolekcję sztuki antycznej, Przybytek Arcykapłana, Dom Murgrabiego, Domek Gotycki, Akwedukt, Amfiteatr, Cyrk Rzymski, Domek Szwajcarski oraz symboliczny nagrobek Księżnej na Wyspie Topolowej. Dla Radziwiłłowej pracowali m.in. Szymon Bogumił Zug, Henryk Ittar, Jan Piotr Norblin, Aleksander Orłowski. Po śmierci Heleny i męża Michała Radziwiłła w 1831, Arkadia stopniowo popadała w ruinę. Antyczne marmury w większości przewieziono do pałacu w Nieborowie i Królikarni. Na pocz. XX wieku, niektóre relikty zostały wmurowane w ściany lub ustawione w tzw. Korytarzu Rzymskim nieborowskiego pałacu, tworząc swego rodzaju lapidarium.

W latach 1778-1821 Helena z Przeździeckich Radziwiłłowa, stworzyła Arkadię, jeden z najpiękniejszych krajobrazowo-romantycznych ogrodów dawnej Rzeczypospolitej a w niej imponującą kolekcję sztuki antycznej. Realizację rozpoczęła Helena krótko po tym, gdy w 1776 r., jej mąż Michał Hieronim Radziwiłł zakupił wieś Łupia, nad rzeczką Skierniewką pod Nieborowem. Teren ogrodu został wypełniony licznymi artefaktami. Najważniejszą budowlą była wzniesiona w latach 1783-1785 1783 r. **Świątynia Diany**, gdzie w największej sali zw. Panteonem umieszczono kolekcję sztuki antycznej. Na terenie ogrodu zbudowano również m.in. Przybytek Arcykapłana, Dom Murgrabiego, Domek Gotycki, Akwedukt, Amfiteatr, Cyrk Rzymski, Domek Szwajcarski oraz na Wyspie Topolowej symboliczny nagrobek Księżnej z wieloznaczną sentencją łacińską *Et in Arcadia ego*. Arkadię odwiedzała

polska arystokracja, artyści, malarze, rzeźbiarze, poeci, pisarze, dyplomaci. Dla Radziwiłłowej pracowali tacy wybitni artyści jak: Szymon Bogumił Zug, Henryk Ittar, Jan Piotr Norblin, Aleksander Orłowski.

Po śmierci Heleny i męża Michała Radziwiłła w 1831, Arkadia stopniowo popadała w ruinę. Antyczne marmury w większości przewieziono do pałacu w Nieborowie i Królikarni. Na pocz. XX wieku, niektóre relikty zostały wmurowane w ściany lub ustawione w tzw. Korytarzu Rzymskim nieborowskiego pałacu, tworząc swego rodzaju lapidarium.

Daty działalności / zakres czasowy:

1778-1821

Dostępność

ograniczona

Typ instytucji w relacji wobec pamięci

komemoratywny

Rodzaj pamięci

indywidualna

Obszar pamięci/ nośnik pamięci/ rodzaj zbiorów

obszar historyczny/ zabytki archeologiczne; obszar artystyczny/ rzeźba, rzemiosło artystyczne

DANE INSTYTUCJI :

	OBECNIE	DAWNIEJ
ADRES / SIEDZIBA DANE ADMINISTRACYJNE – województwo/powiat/gmina/ ulica/ nr działki, zmiany siedzib (daty); REGION HISTORYCZNY	Muzeum w Nieborowie i Arkadii. Oddział Muzeum Narodowego w Warszawie Nieborów 232 99-416 Nieborów	wieś Łupia pod Nieborowem - Arkadia - ogród sentymentalno-romantyczny z artefaktami 4 km. od Nieborowa
DANE KONTAKTOWE TELEFON / EMAIL/ WWW	www.nieborow.art.pl kancelaria@nieborow.art.pl	
GODZINY OTWARCIA		
DYREKTORZY		
ZARZĄDCA		
Budynek muzealny (przekształcenia/nowo wybudowany/zaadopt owany)		

INFORMACJE HISTORYCZNE:

Zmiany w nazwach:

--

Misja muzeum/ założenia kolekcjonerskie/ cele działalności

--

Zakres terytorialny (zawarty w misji muzeum)

--

Założyciele/ właściciele: osoby lub instytucje (podstawowe dane biograficzne lub krótka charakterystyka)

Helena z Przeździeckich Radziwiłłowa, (1753-1821), wojewodzina wileńska, twórczyni ogrodu krajobrazowo-romantycznego w stylu angielskim w Arkadii pod Nieborowem. Wychowywała się u swojej ciotki Aleksandry z Czartoryskich Ogińskiej. Stamtąd wyniosła zainteresowanie sztuką, literaturą i muzyką. W 1771 r. wyszła za mąż za Michała Hieronima Radziwiłła. Mieszkała w warszawskim pałacu przy ul. Miodowej i w Królikarni oraz w Nieborowie pod Łowiczem. Należała do warszawskiej loży adopcyjnej Dobroczyńności. W 1776 r. jej mąż nabył wieś Łupia pod Nieborowem, tam Helena założyła Arkadię, jeden z najpiękniejszych ogrodów krajobrazowo-romantycznych, XVIII w. Rzeczypospolitej, w którym znalazły się liczne budowle i artefakty. Budowle wypełniały dzieła sztuki antycznej i renesansowej. Do realizacji zatrudniła wielu znanych artystów: Szymona Bogumiła Zuga, Jana Piotra Norblina, Henryka Ittara, Aleksandra Orłowskiego. Arkadia była wypełniona symbolicznymi sentencjami. Odwiedzali to miejsce liczni goście z kręgu arystokracji, artyści, poeci, pisarze. Ogród znalazł się w dziele znanego francuskiego poety Jacques'a Delille'a Les Jardins. Radziwiłłowa przyjaźniła się z Izabelą Czartoryską, carycą Katarzyną II, od niej otrzymała słynną nieborowską Głowę Niobe. Arkadia była dziełem jej życia. Zmarła 1 IV 1821 r. w Warszawie, została pochowana w kościele w Nieborowie.

Pracownicy: opiekunowie, dyrektorzy, kustosze, muzeolodzy (podstawowe dane biograficzne, ważniejsze osiągnięcia)

Artyści zatrudnieni przez Helenę Radziwiłłową: Szymon Bogumił Zug, Jan Piotr Norblin, Henryk Ittar, Aleksander Orłowski.

Organizacje związane z muzeum oraz działające przy muzeum (krótka charakterystyka, najważniejsze postaci, historia, datowanie)

--

Kalendarium (historia instytucji)

W 1776 r. Michał Hieronim Radziwiłł zakupił wieś Łupia, nad rzeczką Skierniewką pod Nieborowem. Helena Radziwiłłowa, młoda kasztelanowa, zapragnęła w tym miejscu, wzorem swoich przyjaciółek, a zarazem rywalek na polu mecenatu artystycznego, Izabeli Czartoryskiej - twórczyni Powązek i Puław oraz Izabeli Lubomirskiej – założycielki Mokotowa, założyć wymagowaną pasterską krainę szczęścia. Architektoniczną i ogrodową oprawę opracował Szymon Bogumił Zug przy dużym osobistym zaangażowaniu i udziale księżnej. Najwcześniejszym etapem było utworzenie centralnej części ogrodu: czyli wielki staw, ze sztucznie usypanymi wyspami i jego roślinne otoczenie. Ze ściągniętych z pobliskich pól granitowych głazów powstała Grota Sybilli, miejsce zadumy i rozmyślań o tajemnicy życia i śmierci. Nad nią na wzniesieniu, w latach 1795-1797, ustawiono Domek

Gotycki z arkadami, jako zamierzona ruina - nieodłączny element angielskich ogrodów. W 1783 r. wzniesiono główną budowlę - **Świątynię Diany**, zaprojektowaną przez Zuga, tam w największej sali zw. Panteonem umieszczono kolekcję sztuki antycznej. Pod koniec lat 80. XVIII w. powstał Przybytek Arcykapłana z wbudowanymi elem. lapidarialnymi antycznymi i renesansowymi. W latach 1785-1789 został zbudowany na Wyspie Topolowej symboliczny nagrobek Księżny z wieloznaczną sentencją łacińską *Et in Arcadia ego*, wzorowany na Grobowcu Jean Jacques Rousseau w Ermenoville. Ok. 1800 r. zatrudniła młodego architekta Henryka Ittara, powstał wówczas Namiot Rycerza oraz Grobowiec Złudzeń, następnie Domek Szwajcarski w jego wnętrzu Pałac Kryształowy oraz Cyrk Rzymski (1803) i Amfiteatr (1804). Arkadię odwiedzała polska arystokracja, artyści, malarze, rzeźbiarze, poeci, pisarze, dyplomaci. Goście wpisywali się do specjalnie wyłożonej, obok Głowy Niobe, Księgi Pamiątkowej, oprawnej w czerwoną skórę. W 1800 r. właścicielka napisała krótki Przewodnik po Arkadii w j. francuskim. W 1814 r. w Domku Gotyckim, Helena urządziła „mieszkanie rycerza”, poświęcone synowi Michałowi Gedeonowi, bohaterskiemu generałowi napoleońskiemu, zgodnie z ideą opartą na romantycznym kulcie przeszłości i bohaterów narodowych. Ogród znalazł się w dziele znanego francuskiego poety Jacques'a Delille'a *Les Jardins*. Radziwiłłowa przyjaźniła się z Izabelą Czartoryską, carycą Katarzyną II, od niej otrzymała słynną nieborowską Głowę Niobe. Założycielka Arkadii uzupełniła swoją kolekcję do śmierci w 1821 r. Po śmierci jej i męża Michała Radziwiłła w 1831 r., Arkadia stopniowo popadała w ruinę. Antyczne marmury w większości przewieziono do pałacu w Nieborowie i Królikarni. Na pocz. XX w., niektóre relikty zostały wmurowane w ściany lub ustawione w tzw. Korytarzu Rzymskim nieborowskiego pałacu, tworząc swego rodzaju lapidarium.

ZBIORY

Charakterystyka zbiorów (wraz z danymi ilościowymi)

1778-1821: nieliczne przykłady rzeźby greckiej, głównie architektonicznej, sepulkralnej, wotywniej, mitologicznej i dekoracyjnej-kapitele, stele nagrobne i ołtarze. Rzeźba rzymska-portrety; rzeźba sepulkralna-ołtarzyki nagrobne, kamienne urny na prochy, sarkofagi, rzeźby mitologiczne, również posągi, torsy, figurki, hermy, kolumny; rzeźba architektoniczna-kapitele. Ceramika antyczna, brązy antyczne. W sali głównej Świątyni Diany, zw. Panteonem, umieszczono: "naczynia antyczne, szkatułki i koszyki mahoniowe, kadzielnice na brązowych i marmurowych trójnogach, oprawne w brąz wazony alabastrowe i marmurowe, imitacje waz greckich, ... , na stole "liktorskim" - Głowa Niobe, rzymska kopia z II w. n.e., wg hellenistycznego oryginału;.....; dwa rzymskie słupki ogrodowe; klasycystyczny trójnóg z główkami - portretami dzieci z epoki julijsko-klaudyjskiej. Bogate zbiory w Pałacu Kryształowym, była tam m.in. głowa Horacego wyrób manufaktury Wedgwooda; W Arkadii również zabytki antykizujące, nowożytnie; w ściany Przybytku Arcykapłana wmurowane spolia-m. in. fragmenty nagrobka prymasa Uchańskiego, autorstwa Jana Michałowicza z Urzędowa, z kolegiaty w Łowiczu. Ponadto liczne kopie rzeźb antycznych i nowożytnych.

Do najcenniejszych obiektów należały: głowa Niobe - rzymska kopia z II w. n.e., wg hellenistycznego oryginału, dar Katarzyny II, (K. Michałowski, 1951, podaje czas powstania jako IV w. p.n.e.); fragmenty renesansowego nagrobka prymasa Uchańskiego, autorstwa Jana Michałowicza z Urzędowa, z kolegiaty w Łowiczu; manierystyczny maskaron Guglielmo della Porta; św. Cecylia dłuta Pietro Staggio i Geniusz Śmierci Iwana Martosa.

Obiekty szczególne (o szczególnym znaczeniu symbolicznym, ważne dla nauki lub sztuki, komentowane, słynne)

Strategia pozyskiwania zbiorów

Dary i zakupy.

Darczyńcy/Fundatorzy/Sprzedawcy (imiona i nazwiska, charakterystyka przekazanych darów/sprzedanych eksponatów; data)

Dary od Katarzyny II z kolekcji petersburskiej, m. in. otrzymała słynną „Głowę Niobe”, w darze od Aleksandra I uzyskała szklaną kopułę do Pałacu Kryształowego (Domku Szwajcarskiego). Od siostry Marianny Tyzenhauzowej dostała obraz przedstawiający arkadyjski pejzaż N. Berchema. W 1810 r. nabyła wiele dzieł sztuki z rozprzedaży kolekcji Stanisława Augusta (m. in. brązy). Obrazy i rośliny nabyła w Berlinie w latach 1802 i 1816. Dokonywała zakupów u hr. Guriewa w Petersburgu, nabytki sprowadzała morzem przez Gdańsk, „całą kopalnię brązów i marmurów”, w 1801 r. cały okręt „rzymskim cyrkiem, arkofagami i kilkoma obeliskami z granitu”

zakupy u architekta Brenny

zakupy i dary (dwa porfirowe obeliski) od Michała Walickiego

Ekspedycje naukowe organizowane przez muzeum

Transfery zbiorów: data, okoliczności, zakres, ostateczna lokalizacja

WYSTAWY I DZIAŁALNOŚĆ POPULARYZATORSKA:

Wystawy stałe

1778-1821: **Świątynia Diany**: we wnętrzu, zaprojektowanej przez Zuga budowli, znalazły się: centralna sala zwana Panteonem, Gabinet Etruski, Sypialnia i Westybul. Do Świątyni wchodziło się od strony wschodniej, gdzie stał posąg Izydy, egipskiej bogini odradzających się sił przyrody, utożsamianej z rzymską Artemidą i grecką Dianą. Położony po prawej stronie **Gabinet Etruski** – był ozdobiony malowidłami przedstawiającymi naczynia antyczne oraz **plafonem wyobrażającym Amora i Psyche**. Był wyposażony w mahoniowe meble – biurko „z lirami”, przeszklone szafki biblioteczne wypełnione książkami w ozdobnych oprawkach, kanapę obitą turecką materią, parę antykizujących krzeseł, pokrytych zielonym safianem. Atrakcją gabinetu Etruskiego były organy, ozdobione inskrypcją – „**Gdy nasze dusze wzdychają, uniesione płynącą melodią / Aniołowie, aby jej słuchać, opuszczają się ku ziemi**”. Na kominku stała kopia hellenistycznej rzeźby Śpiącej Ariadny, a obok rzymskie kadzielnice brązowe, na trójnogach. Pomieszczenie było wypełnione fragmentami antycznych płaskorzeźb i inskrypcji, antyczną ceramiką, brązowymi lampami, kadzielnicami, figurkami z brązu, alabastru i półszlachetnych kamieni. Była też kolekcja starożytnych gemm i medalion z kryształu, oprawny w złoto, w którym były zamknięte pukle włosów Heleny i Izabeli Czartoryskiej, jako znak niezmiennej przyjaźni. Tam też znajdowało się popiersie Izabeli, a także sztambuch oprawiony w czerwony safian, do którego Helena wpisywała swoje myśli o sztuce oraz sentencje i ulubione strofy poetyckie. Główna sala Świątyni - **Panteon** – była oświetlona półkolistymi oknami, ze stiukową marmoryzacją i

bogatą sztukaterią gzymsów. Na Plafonie Norblin umieścił malowidło przedstawiające **Jutrzenkę wyprowadzającą rumaki ze stajni Apollina**. Za czasów Heleny na wprost drzwi znajdował się marmurowy ołtarz, w otoczeniu drzew pomarańczowych, krzewów mirtu i jaśminu a na nim lustro, w którym przy otwartych drzwiach odbijał się staw i pilnujący Świątyni strażnicy – lew i sfinks. U podstaw ołtarza stały antyczne naczynia, szkatuły i koszyki mahoniowe, kadzielnice na trójnogach, imitacje waz greckich. Panteon wypełniały marmurowe posągi. Na stołach były ustawione naczynia antyczne, tablice z inskrypcjami, marmurowe maski – tragiczne i komiczne. Na liktorskim stole, pod ścianą północną, ustawiono najcenniejszą rzeźbę ze zbiorów Radziwiłłowej – **słynną Głowę Niobe** (obecnie w sieni pałacu w Nieborowie).

Przybytek Arcykapłana częściowo z rudy darniowej i cegły oraz fragmentów lapidariów antycznych, gotyckich, renesansowych, w tym herm, maskaronów i rozet, wydobytych z rozbieranego w tym czasie zamku prymasowskiego i kaplicy w kolegiacie łowickiej - dłuta Jana Michałowicza z Urzędowa. Na ścianie północnej, we wnęce upływ czasu dokumentowała Chimera, rzeźba Gioachima Staggiego, z napisem „**Nadzieja karmi Chimere, a życie upływa**”. Budowli patronowała **rzeźba Asklepiosa**, opiekuna lekarzy, czuwającego nad zdrowiem mieszkańców Arkadii, pełniącego funkcję Arcykapłana. Obok wzniesiono **mur z hermami**.

W skromnym na pozór **Domku Szwajcarskim, wewnątrz Salonu Kryształowego**, Olbrzymie tafle kryształowego szkła, wypełniały południową ścianę komnaty. W środkowe okno wmurowano manierystyczny maskaron z brązu dzieło Guglielmo della Porty, z jego paszczy wypływała woda do kryształowej misy, dźwiganej przez atlanta. Całość komnaty wypełniały dzieła sztuki: meble, naczynia, oraz luksusowe przybory i przedmioty codziennego użytku. Znajdowały się tu również odlewy gipsowe, Wenus Medycejskiej i Merkurego. Bogato wyposażone były również: Sypialnia, Gabinet Arabeskowy i Naturalny oraz Pokój toaletowy.

Wystawy czasowe

--

Katalogi zbiorów i wystaw oraz przewodniki

H. Radziwiłłowa, *Le Guide d'Arcadie*, Berlin u George'a Deckera 1800.

Katalogi Antoniego Blanka: *Opisanie różnych Mobiliów znajdujących się w Arkadii, dn. 19 februarji 1817 r.*;

Inne publikacje (wydawane przez instytucję)

--

Współpraca instytucjonalna (muzea, uczelnie, towarzystwa, administracja itd.)

--

Zasięg działalności (informacje o miejscu pochodzenia zwiedzających, komentatorów, autorów relacji itd.)

--

Zwiedzający (charakterystyka statystyczna, ważniejsze osobistości)

goście zapraszani przez Helenę Radziwiłłową: artyści, poeci, architekci, politycy, arystokracja,

ŹRÓDŁA:

Bibliografia

- Opis Arkadij skreślony przez założycielkę księżnę Radziwiłłową*, [w:] „Album Literackie”, t. 1, Warszawa 1848, s. 143-154.
- J. U. Niemcewicz, *Podróże historyczne po ziemiach polskich między rokiem 1811 a 1828 odbyte*, Paryż, Petersburg 1858, s. 131-132.
- Adam Mieczyński, *Arkadia i Nieborów: < wspomnienia z podróży odbytej po kraju >*, 1859. (również wyd. 1864) (POLONA)
- X. Michał Radziwiłł, *Ostatnia wojewodzina wileńska (Helena z Przeździeckich ks. Radziwiłłowa)*, Lwów 1892.
- E. Parys-Nowicka, *Arkadia*, „Ziemia” 1913, nr 29, s. 475-479.
- D. Kaczmarzyk, *Niobe Berniniego i antyczna Niobe z Nieborowa*, BHS 1974, nr 1, s. 54-59.
- K. Michałowski, *Zbiór antyków grecko-rzymskich w Nieborowie jako wyraz kolekcjonerstwa polskiego w dobie Oświecenia*, BHS 1951, nr 4, s. 124-137
- W. Piwkowski, *Et in Arcadia Ego*, „Rocznik MNW” 1987, XXXI,
- J. Wegner, *Arkadia*, Warszawa 1948.
- T. Mikocki, *Najstarsze kolekcje starożytności w Polsce (lata 1750-1830)*, Warszawa 1990.
- W. Kieszkowski, *Lapidarium renesansowe w Arkadii. Ze studiów nad sztuką Jana Michałowicza z Urzędowa*, „BHS” 1950, nr 1-4, s. 31-104.
- Et in Arcadia ego. Muzeum księżny Heleny Radziwiłłowej*. Katalog wystawy w Świątyni Diany w Arkadii, maj-wrzesień 2001, pod red. T. Mikockiego i W. Piwkowskiego, Warszawa 2001.

Netografia (strony www)

Archiwa / zespoły archiwalne / źródła / inwentarze / księgi gości

Zasoby ikonograficzne (opis, lokalizacja)

Ciekawe cytaty

“Arkadją uważać można jako starożytny pomnik pięknej Grecji. Widać w niej ślady czci mitologicznej jaką dawniej w sztuce zachowywano”, cyt. za: *Opis Arkadij skreślony przez założycielkę księżnę Radziwiłłową*, [w:] „Album Literackie”, t. 1, Warszawa 1848, s. 143-154.

„Krajowy i cudzoziemiec Arkadyą polską z zachwyceniem widzieć będą; pozazdrości ostatni, pierwszy wdzięcznym będzie właścicielce, że drogiemi starożytnościami, tylą sztuk i gustu dziełami, przyozdobiła ojczyznę jego.” cyt. za:

J. U. Niemcewicz, *Podróże historyczne po ziemiach polskich między rokiem 1811 a 1828 odbyte*, Paryż, Petersburg 1858, s. 131-132.

“O Arkadyi różne były i są zdania, rozmaite ona myśli nasuwa; jedna z dowcipnych Polek nazwała ją pieśnią Aryosta w obrazie, inna w opisie pełnym wdzięku, mianowała ją wrózek i uroku krainą; ktoś wyrzekł, **że to ogrodowe muzeum**.”, cyt. za: opis wyjęty z dzieł p. Tańskiej, “Przyjaciel Ludu”, R. III, 30 lipca 1836, s. 35-37.

UWAGI:

--

OPRACOWANIE:

Autor opracowania:

Małgorzata Wawrzak

Data sporządzenia karty:

10.07.2018

Wyjazdy studyjne w celu wykonania karty, daty:

--

METADANE* (wypełnia redaktor/moderator portalu)

TYTUŁ (Miejscowość-nazwa instytucji)	
LOKALIZACJA GPS	
KLASYFIKACJE	
DATA UTWORZENIA	
AUTOR WPISU/REDAKTOR/KOREKTOR	
RELACJE	
TAGI	
SYGNATURA	
PRAWA / LICENCJE	